

الله أكبر

دانشگاه تهران

دانشکده علوم ریاضی

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان‌نامه آقای آزاد شیخی رشته ریاضی محض به شماره دانشجویی ۸۹۵۲۰۵۱۰۱۳ تحت عنوان: «برگ‌بندی و خمینه‌های تقریباً سایا» را در تاریخ ۱۳۹۲/۶/۳۱ از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و آن را برای اخذ درجه کارشناسی ارشد مورد تأیید قرار دادند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر عباس حیدری	استادیار	
۲- استاد ناظر داخلی	دکتر سیدمسعود امینی	دانشیار	
۳- استاد ناظر داخلی	دکتر سیدمحمدباقر کاشانی	استاد	
۴- استاد ناظر خارجی	دکتر ناصر بروجردیان	دانشیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر سیدمحمدباقر کاشانی	استاد	

ایین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلا به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته **ریاضی محض** است که در سال **شماره ۹۲** در دانشکده **ریاضی** دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی

سرکار خانم اجناب آقای دکتر **عباس حدادی**، مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مزاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تادیه کند.

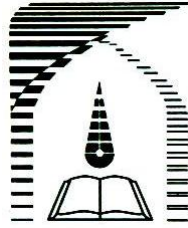
ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **آزاد سنجی** دانشجوی رشته **ریاضی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **آزاد سنجی**

تاریخ و امضا:

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده‌ی علوم ریاضی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد
گروه ریاضی محض

برگ‌بندی و خمینه‌های تقریباً سایا

نگارنده:
آزاد شیخی

استاد راهنما:
دکتر عباس حیدری

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم بہ استاد کراچہ ڈاکٹر سید محمد باقر کاشانی

پاس‌گزاری... پ

پیش‌تر از همه از خانواده‌ی عزیزم که همواره بی‌دریغ‌یاور و پشتیبانم بوده‌اند، از پدرم، مادرم که فداکارانه خودشان را وقف آینده‌ی فرزندان‌شان نموده‌اند، از خواهران عزیز و مهربانم بیان، ژیان، نیان، هانا و از برادرم خالد که با تلاش خود امید بخش و قدردان عزیزان‌مان است، بی‌نهایت سپاسگزارم. امید است که بتوانم از عهده‌ی جبران خوبی‌هایشان برآیم.

از دوستان گرامی آقایان بابک جمشیدی، جمال رحمنی، هیوا احمدی، سهیل محمود زاده، مهدی آقایی و خانم شیوا حیدری به پاس توصیه‌های دلسوزانه، کمک‌های بی‌دریغ و مهربانی همواره‌ی ایشان نسبت به اینجانب سپاسگزارم.

از دوست عزیزم آقای کرم جوهری که با یاری برادرانه در حل مشکلم به نوعی یاری‌گر آغاز کار پایان‌نامه بودند، قدردانی می‌نمایم.

از جناب آقای کالین نویسنده مقاله اصلی به پاس راهنمایی‌های ارزنده ایشان تشکر می‌کنم. بر خود می‌دانم از استاد راهنمای عزیزم جناب آقای دکتر عباس حیدری که مهربانانه، صمیمانه، با صرف دقت، زمان و زحمات فراوان کار را آن‌چنان که باید سامان بخشیدند، کمال تشکر را داشته باشم.

در نهایت باری دگر بوسه می‌زنم بر دستان پدر و مادر خویش.

چکیده

روی خمینه‌های فرد بعدی یک ساختار تعریف شده است که تعمیم یافته‌ی چندین ساختار شناخته شده روی خمینه‌های تقریباً سایا مانند ساختارهای ساساکی، شبه-ساساکی، ترانس ساساکی، کنموتسو و شبه‌همتاافته است. این ساختار، یک ساختار شبه‌ساساکی تعمیم یافته یا به طور مختصر ساختار $G.Q.S$ نامیده می‌شود که روی خمینه‌های متریک تقریباً سایا تعریف شده و در چندین شرط اضافی نیز صدق می‌کند. سپس توزیع D_1 در نظر گرفته شده است که تجزیه‌ی مفیدی از کلاف مماس یک خمینه‌ی $G.Q.S$ ، M می‌دهد. شرط‌های لازم و کافی برای برای نرمال بودن ساختار کنج‌دار متمم روی توزیع D_1 تعریف شده روی یک خمینه‌ی $G.Q.S$ ، مورد مطالعه قرار گرفته است. همچنین وجود برگ‌بندی روی خمینه‌های $G.Q.S$ و متریک‌های کلاف‌گون نیز ثابت شده است. نشان داده شده است که تحت شرایط معین یک برگ‌بندی جدید به دست می‌آید و ویژگی‌های آن نیز مورد بررسی قرار گرفته است. تعدادی مثال نیز برای نشان دادن این نتایج در فصل آخر مطرح خواهد شد.

این پایان نامه به تشریح مطالب بازبرد [۱] می‌پردازد.

واژگان کلیدی:

متریک کلاف‌گون، توزیع چرخشی، ساختار کنج‌دار متمم، ساختارهای سایا، ساختار تقریباً ضربی، ساختار $(G.Q.S)$ ، خط-میدان، همتاافته و ابرسان.

فهرست مطالب

آ	فهرست مطالب
پ	لیست تصاویر
ت	لیست جداول
۱	۱ کلیات
۱	۱.۱ مقدمه
۳	۲.۱ تعریفها
۶	۳.۱ چشم انداز فصل های آینده
۸	۲ هندسه‌ی توزیع‌های روی یک خمینه
۸	۱.۲ توزیعها روی یک خمینه
۱۳	۲.۲ هموستارهای خطی سازگار روی خمینه های تقریبا ضربی
۱۸	۳.۲ از جبر شبه-اقلیدسی به هندسه‌ی شبه-ریمانی
۲۰	۴.۲ هموستارهای خطی القایی و ذاتی روی توزیعهای شبه‌ریمانی
۳۲	۳ برگ‌بندی
۳۲	۱.۳ تعریف
۴۴	۲.۳ برگ‌بندی روی خمینه‌های شبه‌ریمانی
۴۸	۴ هندسه‌ی خمینه‌های سایا و همتافته

۴۸	.....	خمینه‌های سایا	۱.۴
۵۵	.....	خمینه‌های تقریبا سایای نرمال	۲.۴
۶۲	.....	ساختار <i>G.Q.S</i>	۳.۴
۶۸		۵ ساختارهای کنج‌دار متمم	
۶۸	.....	توزیعهای با ساختارهای کنج‌دار متمم	۱.۵
۷۴	.....	نرمال بودن یک ساختار کنج‌دار متمم روی یک خمینه‌ی <i>G.Q.S</i>	۲.۵
۸۵		بازبردها	
۸۷		واژه‌نامه انگلیسی به فارسی	

لیست تصاویر

۱۱	.....	یک توزیع هموار بدون خمینه‌های انتگرال	۱.۲
۴۴	.....	برگ‌بندی‌های $\mathbb{R}^2$ و $\mathbb{R}^3$	۱.۳

لیست جداول

فصل ۱

کلیات

۱.۱ مقدمه

مطلب‌های این بخش برگرفته از [۲] می‌باشد.

بر سر دروازه‌ی تمدن نیز، حکایت، حکایت سر در آکادمی افلاطون^۱ است. دانش هندسه همانند سرزمین زادگاهش، عطیه‌ی نیل است. بخش کردن زمین‌ها پس از طغیان نامورترین رود جهان، نیازمند دانش پیمایش زمین، ژئومتری، هندسه بود. فرزانه‌ی شهر میلیتوس^۲، تالس^۳، بنای استدلال در هندسه را نهاد و اقلیدس^۴، سه سده پیش از زادن مسیح، این جنبش سیصدساله را در کتاب اصول^۵ خود اصول‌بندی کرد و هندسه علم شد. فرمانروایی اقلیدس بر هندسه بیش از ۲۱۰۰ سال پایید تا اینکه یانوش بویوئی^۶، یک جوان مجارستانی،

---

^۱Plato

^۲Miletus

^۳Thales

^۴Euklides

^۵Elements

^۶Janos Bolyai

در عصر انقلاب‌ها، انقلاب کوپرنیک^۷، انقلاب داروین^۸، و بعدتر انقلاب فروید^۹، با ایده‌های انقلابی موجبات فروپاشی اصول هندسه‌ی کلاسیک و دمیدن روح تازه‌ای در کالبد هندسه را فراهم کرد و هندسه‌ی نا اقلیدسی را بنا نهاد. او تحول انقلابی خود را اینگونه تشریح می‌کند که "من از هیچ، دنیایی تازه و شگفت انگیز آفریده‌ام." اما همه‌ی ما امروزه نام هندسه‌ی فضا زمان نگره‌ی نسبیت اینشتین^{۱۰} را شنیده ایم. در واقع هندسه‌ی پیوستار فضا زمان به حدی به هندسه نا اقلیدسی وابسته است که آگاهی از این هندسه‌ها شرط لازم برای جهان‌شناسی نسبیتی است. جالب است وقتی بستر برای ظهور اندیشه‌ی نوینی مناسب است، آن اندیشه در نزد چند کس، کم و بیش همزمان، پدیدار می‌شود. همانند کشف حساب دیفرانسیل و انتگرال در سده‌ی هیجدهم به وسیله نیوتون^{۱۱} در انگلستان و لایبنیتس^{۱۲} در آلمان، کشف هندسه‌ی نا اقلیدسی نیز مستثنی از این قاعده‌ی طبیعی نبود و نباید تلاش‌های گاوس^{۱۳} را نادیده گرفت. در این نمایشنامه‌ی تاریخی بازیگر دیگری هم برای ربودن گوی شهرت از بویونی و گاوس قد بر افراشت، ریاضیدان روسی نیکولای ایوانوویچ لباچفسکی^{۱۴}. وی نخستین کسی بود که عملاً مقاله‌ای در زمینه‌ی هندسه‌ی نا اقلیدسی منتشر کرد (۱۸۲۹)، اما به دلیل انتشار اثر خود به زبان روسی چندان مورد توجه قرار نگرفت چرا که ریاضیدانان روسی سخت خرده‌گیر بودند. تلاش‌های ارزشمند این مثلث اندیشه، هندسه هذلولوی را پایه گذاری کرد و دیری نپایید که ریمان^{۱۵} با رویکردی تازه

^۷Nicolaus Copernicus

^۸Charles Darwin

^۹Sigmund Freud

^{۱۰}AlrAlbert Einstein

^{۱۱}Isaac Newton

^{۱۲}Gottfried Wilhelm von Leibniz

^{۱۳}Carl Friedrich Gauss

^{۱۴}Nikolai Lobachevsky

^{۱۵}Bernhard Riemann

هندسه بیضوی را بنا نهاد. از مهمترین شاخه‌های هندسه بیضوی می‌توان به هندسه‌ی ریمان اشاره کرد چرا که به مطالعه‌ی خمینه‌های مجهز به متر ریمان می‌پردازد، یعنی متری که ضرب داخلی در فضای مماس بر هر نقطه خمینه به طور هموار تغییر می‌کند. در سالهای اخیر تلاش ریاضیدانان در زمینه‌ی هندسه‌ی برگ‌بندی روی خمینه‌ی ریمانی به عنوان بخشی از مطالعات هندسه‌ی ریمانی همواره چشمگیر بوده است. پی‌تیس [۱۰]، پنگ [۱۱]، لیبرمن [۱۲]، بیجانکو و فاران [۶] به مطالعه‌ی برگ‌بندی‌هایی روی خمینه‌ی ریمانی پرداخته‌اند که تنها با استفاده از دو هموستار خطی سازگار تعریف شده‌اند. مفهوم متریک کلاف‌گون روی خمینه‌ی ریمانی به وسیله‌ی رینهارت [۷] معرفی شد و مشتاقانه به وسیله‌ی ریاضیدانان متعددی از جمله توندر [۸] مورد مطالعه قرار گرفت، و متقابلاً ثابت شد که یک متریک کلاف‌گون روی خمینه‌ی ریمانی (M, g) وجود دارد که دارای دو توزیع انتگرال‌ناپذیر متمم متعامد می‌باشد [۶]. بلیر [۲۲] مفهوم ساختار کنج‌دار متمم روی خمینه‌ی ریمانی (M, g) را معرفی کرد. این مفهوم برای خمینه‌های مجهز به یک f -ساختار تعریف شده است که در واقع مقایسه‌ای از ساختار کیلر^{۱۶} در حالت تقریباً مختلط و ساختار شبه‌ساکسی در حالت تقریباً سایا می‌باشد [۲۲]. چندین نتیجه‌ی مهم نیز در این زمینه به وسیله‌ی گولدرگ و یانو به دست آمد [۲۳].

۲.۱ تعریف‌ها

برای درک بهتر فصل‌های آینده، در این فصل به بیان مفاهیم و تعریف‌های اولیه می‌پردازیم.

تعریف ۱.۲.۱. (قطبی سازی) یک قطبی سازی از ماتریس غیرتکین A ، تجزیه‌ی این ماتریس به حاصل ضرب یک ماتریس متعامد F و یک ماتریس متقارن مثبت معین G

^{۱۶}Kahlel

است. همچنین مجموعه‌ی تمام ماتریسهای $n \times n$ متقارن مثبت معین را با $H(n)$ نشان می‌دهیم و مجموعه‌ی تمام ماتریسهای متعامد، همان گروه شناخته شده‌ی $O(n)$ است.

تعریف ۲.۲.۱. (هموستار). هموستار D روی خمینه هموار M تابع

$$D : \chi(M) \times \chi(M) \longrightarrow \chi(M)$$

است بطوریکه:

۱. $D_V W$ نسبت به V ، $C^\infty(M)$ خطی باشد.

۲. $D_V W$ نسبت به W ، R خطی باشد.

۳. $D_V(fW) = (Vf)W + fD_V(W)$ برای $f \in C^\infty(M)$

تعریف ۳.۲.۱. (هموستار لوی چویتا). روی خمینه‌ی شبه ریمانی M یک هموستار یگانه

وجود دارد که برای $X, Y, V, W \in \chi(M)$

$$[V, W] = D_V(W) - D_W(V) \quad ۱.$$

۲. $X\langle V, W \rangle = \langle D_V X, W \rangle + \langle V, D_W X \rangle$ و آن را هموستار لوی چویتا نامیم.

تعریف ۴.۲.۱. (خمیدگی) روی خمینه‌ی ریمانی M یک تانسور خمیدگی عبارت است از

نگاشت $R : \chi(M) \times \chi(M) \times \chi(M) \longrightarrow \chi(M)$ که به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$R(X, Y)Z = \nabla_X \nabla_Y Z - \nabla_Y \nabla_X Z - \nabla_{[X, Y]} Z.$$

تعریف ۵.۲.۱. (کلاف تار) یک کلاف تار شامل

۱. سه خمینه‌ی هموار E ، M و F ، که E فضای کل، M فضای پایه و F تار نمونه‌ی

نامیده می‌شود؛

۲. نگاشت هموار پوشای $M \rightarrow E$ ، π ، که نگاشت تصویر نامیده می‌شود؛

۳. یک پوشش باز U روی M ، که برای هر U متعلق به U یک نگاشت $\phi : \pi^{-1}U \rightarrow F$

وجود داشته باشد چنانکه $(\pi, \phi) : \pi^{-1}U \rightarrow U \times F$ یک واپرسی باشد، نگاشت

(π, ϕ) معمولا کارت کلاسی روی U نامیده می‌شود و ϕ را اغلب قسمت اصلی کارت

کلاسی گوییم؛

می‌باشد.

تعریف ۶.۲.۱. (کلاف برداری) فرض کنید $\mathbb{F}$ یکی از میدانهای برداری $\mathbb{R}$ یا $\mathbb{C}$ باشد، و

فرض کنید $\mathbb{V}$ یک فضای برداری m -بعدی روی $\mathbb{F}$ باشد، کلاف تار E روی M را یک

کلاف برداری (کلاف $\mathbb{F}$ -برداری) گوییم هرگاه تار نمونه‌ی آن $\mathbb{V}$ باشد.

تعریف ۷.۲.۱. فرض کنید (M, g) یک خمینه‌ی شبه-ریمانی باشد، گوییم میدان برداری

X روی M کیلینگ^{۱۷} است اگر

$$\mathcal{L}_X g = g(D_V X, W) + g(D_W X, V) = 0 \quad \forall V, W \in \Gamma(TM), \quad (1.1)$$

که D هموستار لوی-چویتا و $\mathcal{L}$ مشتق لی روی M می‌باشد.

تعریف ۸.۲.۱. (کلاف اصلی) فرض کنید M یک خمینه‌ی مشتق‌پذیر و G یک گروه لی

باشد. یک G -کلاف اصلی روی M شامل کلاف تار $\pi : P \rightarrow M$ به همراه عمل راست

G روی P می‌باشد که در شرایط زیر صدق می‌کند

$$1. \quad \pi(ua) = \pi(a) \quad \text{برای تمام } u \in P \text{ و } a \in G.$$

۲. P موضعا بدیهی است، یعنی، برای هر $x \in M$ یک همسایگی U شامل x و

واپرسی $\psi : \pi^{-1}(U) \rightarrow U \times G$ وجود دارد چنانچه $\psi(u) = (\pi(u), \varphi(u))$ که

^{۱۷}Killing

نگاشت $\varphi : \pi^{-1}(u) \rightarrow G$ در رابطه‌ی $\varphi(ua) = (\varphi(u))a$ صدق می‌کند برای تمام $a \in G$ و $u \in \pi^{-1}(u)$.

کلاف کنج FM روی خمینه‌ی هموار M با گروه ساختاری $GL(m, R)$ نمونه‌ای از یک کلاف اصلی است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، برای جزئیات بیشتر فصل ۱ [۱۵] مشاهده شود.

تعریف ۹.۲.۱. میدان تانسوری ناصفر f ، از نوع $(1, 1)$ از رتبه‌ی ثابت r روی خمینه‌ی m -بعدی M را یک f -ساختار نامیم هرگاه

$$f^3 + f = 0.$$

۳.۱ چشم انداز فصل های آینده

در فصل دوم پس از معرفی توزیع روی خمینه‌ها، به مقایسه و تحلیل هموستارهای خطی و ذاتی روی توزیع‌های شبه‌ریمانی خواهیم پرداخت. فصل سوم به مفهوم برگ‌بندی روی یک خمینه می‌پردازد و همچنین رابطه بین برگ‌بندی و توزیع پذیری و در نهایت قضیه‌ی انگشت‌نمای فروبنیوس^{۱۸} مطرح می‌شود. در فصل چهارم به معرفی ساختارهای مختلف روی خمینه‌ها خواهیم پرداخت و در این راستا خمینه‌های سایا، تقریباً سایا، ساساکی، شبه‌ساساکی، ترانس-ساساکی، هم‌تافته و شبه‌هم‌تافته به اختصار شرح داده می‌شوند. همچنین مفهوم خمینه‌ی شبه‌ساساکی تعمیم یافته (به طور مختصر $G.Q.S$) به عنوان یک خمینه به همراه ساختار متریک تقریباً سایای دارای خاصیت (۴.۴)، معرفی می‌شود. فصل پنجم به مطالعه‌ی وجود و نرمال بودن یک ساختار کنج‌دار متمم می‌پردازد. همچنین وجود یک ساختار کنج‌دار متمم و شرط لازم و کافی برای وجود این ساختار ثابت شده است. در ادامه نشان داده شده است که وجود ساختار کنج‌دار متمم نرمال وجود یک

^{۱۸}Frobenius

برگ‌بندی جدید را نتیجه می‌دهد. وجود متریک کلاف‌گون و برگ‌بندی مینیمال نیز مورد مطالعه قرار گرفته است.

فصل ۲

هندسه‌ی توزیع‌های روی یک خمینه

در این فصل ابتدا به مطالعه‌ی توزیع‌های روی یک خمینه خواهیم پرداخت و همچنین به معادل بودن مفهوم توزیع انتگرال‌پذیر و توزیع چرخشی می‌پردازیم. مفهوم هموستار خطی سازگار روی خمینه‌ی تقریباً ضربی مطرح خواهد شد همچنین اشاره به هموستار اتسوکی کرده‌ایم که در مطالعه‌ی ما بسیار مفید واقع می‌شود به مقایسه‌ی هموستارهای ذاتی و القایی روی یک خمینه‌ی شبه ریمانی می‌پردازیم. قضیه‌ی مهم بیجانکو-فاران مطرح می‌شود و با معرفی مفهوم متریک کلاف‌گون فصل را به پایان می‌بریم. مطالب این فصل برگرفته از [۶] و [۴] است.

۱.۲ توزیعها روی یک خمینه

فرض کنید M یک خمینه‌ی هموار پیرافشرده $(n+p)$ -بعدی و TM کلاف مماسی روی آن باشد. π نگاشت تصویر TM روی M و T_xM تار $x \in M$ باشد، یعنی $T_xM = \pi^{-1}(x)$ دستگاه مختصات (کارت موضعی) M به صورت $\{(U, \phi) : (x^1, \dots, x^{n+p})\}$ یا به طور مختصر $\{(U, \phi) : (x^\alpha)\}$ نمایش می‌دهیم، که U یک زیر مجموعه‌ی باز M و $\phi : U \rightarrow \mathbb{R}^{n+p}$ یک وابرسی از U بروی $\phi(U)$ می‌باشد که برای هر $x \in U$ تساوی